

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 17. februarija 1858.

Pregled lanskih pridelkov v našem cesarstvu.

V spodnjem Estrajhu so pretečeno leto ozimine kakor tudi jarine ne samo obilo temuč tudi prav dobre pridelali. Opresnina ali okopovina, to je, krompir, korenje, zelje, repa in pesa se jim zavolj prehode vročine poleti ni po željah obnesla; miši so jo sèm ter tjè tudi desetile, vendar se zamore reči, kar je je menj, je dobra. Sená, otavo in deteljo je suša zlo zaterla, zato so pa tudi v teh krajih klaje le srednje mero ali pa celó malo nakosili, in po tem takem so mogli precej živine poprodati. Vina so dosti in prav dobrega pridelali; tudi sadje se jim je obneslo bolj kakor marsiktero drugo leto.

V Salcburškem se je lansko leto ozimine menj pridelalo kakor predlanskem; jarine so pa obilo in prav dobre našeli. Tudi opresnina se jim je precej dobro obnesla; ravno tako so tudi klaje obilo nakosili, da jim ni treba živine prodajati. Tudi sadja imajo, kar ga za svoje potrebe potrebujejo.

Na Tiroljskem je bila ozimina sploh dobra, v Vorarlberškem in pa v spodnji Inski dolini večji del pa prav dobra. Jarina se ni tako bogato obnesla, vendar le je, kakor provijo, tudi dobra. Opresnine so Tiroljci in Vorarlberščani povsod obilo pridelali, posebno veseli so pa, da ni bilo v teh krajih krompirjeve bolezni. Merve so nakosili po vsi deželi le srednje mero, uzrok temu so bili pa stanovitni spomladanski mrazi in večkratne slane, poleti pa predolga in huda vročina. Vina so tudi še precej pridelali. Jagoda je bila na Tiroljskem tako dobra in sladka, da ni bilo boljše želeti. Česar so pa Tiroljci nar bolj veseli, je to, da tertna bolezen precej pojema, in če se bo prihodnjič tako zmanjševala, bo tiroljsko deželo kmali zapustila. Sadja je bilo v nekterih krajih na kupe, v nekterih pa le srednje mero. —

Na Štajerskem je bila letina večidel na vseh pridelkih slaba. Le ozimina, razun pšenice, se je v enih krajih Brukške okolice dobro obnesla. Jarine so pa okoli Gradca in Marburga le srednje mero pridelali. Samo okoli Bruka je bila veliko boljša kakor drugod. Opresnine niso letos Štajerci dosti pridelali, krompir jim pa vendar ni tako gnjil kakor poprejšne leta. Sená, posebno pa otave in druge piče so nakosili sploh prav malo, zato so pa tudi mogli veliko živine poprodati. Vina so pa prav obilo in pri tem tudi prav dobrega pridelali. Tudi sadje se je na Štajerskem obneslo, da so ga zadovoljni.

Na Koroškem je bila pretečeno leto slaba letina; ozimine in jarine žita so bile borne, opresnine srednje; sená, otave, detelje, z eno besedo klaje za živino so prav malo nakosili; zato so bili primorani živino, ktere niso mogli čez zimo prerediti, tudi po niski ceni prodajati.

Na Krajskem je bila letina sploh ta le: Ozimina, razun pšenice, s katero so se po celi deželi jako hvalili, se zamore komaj dobra imenovati; jarine žita so bile pa skorej slabe imenovati; opresnine pa še skorej slabeje. Krajnci so sená in detelje malo nakosili, otave pa skorej nič, zato morajo veliko živine poprodati, kar je čez

zimo prekermiti ne morejo. Vina pa in sadja so precej pridelali. Lansko vino je posebno dobra kapljica.

Na Primorskem. V Goriški okolici je bila letina kar ozimino zadeva, prav bogata; žita se je obilo in prav dobrega našelo, posebno pšenica je bila tako plenjata, da že dolgo ondašnji prebivavci take ne pomnijo. Jarino je pa, kakor po več krajih, tudi okoli Gorice presilna suša vzela. Turšica se je bila večidel na peščenih njivah posušila, in še na dobrih in ilovnatih njivah so je komaj tretjino pridelali. Ajde se je srednje mero našelo, in skorej bi djal tudi tretji del od drugih boljših let. Rajža so pa obilo pridelali. Krompirja so Goričani dokaj pridelali, in ga imajo tem več, ker ga je gnjiloba popolnoma popustila. Ohrovta, zela in repe je bilo srednje reč. Sená in druge klaje za živino so precej nakosili razun otave, ktere okoli Gorice nimajo. Po tem takem kmetovavcom v teh krajih živinske klaje ne primanjkuje, da bi mogli zastran tega govedino in druge baže živino prodajati. Le vina so v tej okolici malo malo pridelali. Tertna bolezen se je bila letos po nogradih po širokem in dolgem razširila in je goriškim vinogradnikom in bližnjim sosedom tertno močno posmodila, da so tudi menj vina pridelali kakor leta 1856, in še to, kar ga je, ni prav dobro. Oljka se je pa veliko boljše obnesla. Tudi sadja ni premalo bilo.

(Konec sledi.)

Slovenski jezik in slovenski národ.

Spisal Valentin Vodnik.

(Konec.)

Od grozovitnosti Slovincov je peršel pregovor med Avarcimi, de Slovenec ni človek.

Pa so tudi Avarci gerdo delali s Slovincam, kader so ga premagali, ga v sužnost spravili; tako de ime Slovenec je per njih ime sužniga bilo.

Od tiga ponižanja pride, de Slovenci so nezauplivi, inu de radi za ušesami nosijo svoje skrivnosti, inu de tudi za dobroto ne marajo, kader se jim skaže, ker se bojé, de bi kaj nevarniga za tako dobroto zadaj ne tičalo. Zlasti ne zaupajo ludem drugiga jezika.

Slovinci radi zakrivajo svoje stare navade pred ptujimi. Teško bode Nemeč zvedel na tanko, kaj Slovenec misli, al kakšne ima navade.

Pokorni inu uboglivni so sicer dosti radi; al vunder ne marajo, da saj v aržeti figo pokažejo.

Slovincam tudi očitajo, de se radi moštujejo za prejete krivice; inu res je, de so menili, de to je moško, kader se moštuje, inu babje, ako se hudo s hudim ne poverne; al te reči so perše od tiga, ker so jih sovražniki nasproti dražili.

Prokopi piše, de Slovenci niso ne hudobniga, ne golufivega nagnenja. Večidel so pošteni, inu tudi pruti ptujcom dobrotlivi.

Te dni je eden rekel, de krajskimu jeziku besedi manka, de je ubog; pa to ni res; krajski jezik je sam na sebi bogat, le ludje so revni na besedah,

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pöli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 24. februarija 1858.

Pereč oginj pri prešičih (Rothlauf, Antoniusfeuer).

V 4. zvezku živinozdravilskega časnika, ki v Štutgartu izhaja pod naslovom „Repertorium der Thierheilk.“, beremo marsikaj od te hude prešičje bolezni, ktera je lani tudi pri nas pomorila nagloma mnogo živine. Naj povémo nekatere poglobitve reči iz onega spisa našim gospodarjem v prid.

Popisana je ta bolezen tako le: Začne se pereč oginj s tem, da bolni prešič hipoma ncha jésti, v steljo rije, rep pobesi, je kmal merzel kmal vroč, glas mu je hripav, sapa nagla, v hoji omahuje, rivec obledí, prešič je zapečen; če bolezen terpi 48 ur, se spustí po koži, vratu in trebuhu rudečica kakor šenj, pozneje se rudečica spremeni v višnjevo barvo; bolna živina prihaja čedalje slabeja in pogine brez posebnih težav.

Če prešiča zakoljejo berž v začetku bolezni, se nahajajo jetra enmalo vnete, njih žila vratarica (Pfortader) polna černe kerví. — Če pa je bolezen že delj časa terpela, so jetra, vranca, ledíce in pljuča vnete, serčne ušesca so černe.

Skušnja je učila, da tisti bolniki ne poginejo, pri kterih ni vsa koža rudeča, ampak se le sémtertje po koži rudeče lise prikažejo, iz kterih neka mokrota solzí. Kakor so te posamezne lise dobro znamenje, tako je tudi to dobro znamenje, če prešič še enmalo jé ali pije.

Ozdravlja se ta bolezen, da se prešiču v začetku čmerike ali bljuvne solí dá, da se izprazne želodec in pretrese celi život. Če bolniku ne odleže potem, je slaba.

Kakor hitro se je pereč oginj spustil po koži, Bog obvari, da bi se povžilo tako meso, čeravno ni očitno škodovalo vsem, ki so ga vžili.

Da se odverne ta bolezen, naj se, kadar je prav vroče, prešičem večkrat oglja v prah stolčenega povžiti dá; prešiči radi žro navadno oglje (od derv), ktero odvráčuje čerm ali vrančni prisad ali metljaje. Tudi okisano iloveco žro radi. Schürg hvali teloh, kteri naj se zavleče pod kožo za ušesmi. —

V ravno tem zvezku omenjenega časnika se bere od krave, kteri se je šivanka, ki jo je pred 4 tedni požerla, na desni strani reber, kmali za komolcom izgnojila. Krava prvi dan, ko je šivanko požerla, se skor ni dotaknila klaje, in če je kaj pokusila, je berž vergla z gobca in ni nič požerla; pokašljevala je večkrat. Berž ko ne, je šivanka prebodla persni del požiravnika in tako napravila, da krava ni mogla požirati, da je kašljala in zvergla. Kaj takega se večkrat primeri.

Pregled lanskih pridelkov v našem cesarstvu.

(Konec.)

Na Marskem so preteklo leto prav veliko lepe ozimine našeli. Zerna je prav plenjatega in tanke lupine, močnata pa tako, da so je prav zadovoljni. Jaro žito se jim pa ni tako obneslo, še celó slama ni veliko vredna. Tudi krompirja so na kupe nakopali, posebno hribovci.

Nimajo ga samo obilo, ampak tudi dober je, da ga prehvaliti ne morejo. Gnjlil je le malo. Zela in repe je bilo pa le srednjo mero. Sená in druge živinske klaje so v ti deželi tudi malo nakosili; zato so Moravčani primorani svoje živino kakor v več drugih krajih, tudi zmanjševati in po niski ceni prodajati. Letina za vino in sadje je bila pa tako bogata, da že dolgo take ne; vino je nek tako izverstno, da ga k letom od 1811, 1822 in 1834 prištevajo.

Na Českem je bila letina ozimnega žita tudi dobra, posebno rež se jim je dobro obnesla. Jarinega pa niso toliko pridelali. Kar pa krompir in enake podzemeljske sadeže zadeva, so ž njimi tudi zadovoljni. Gnjliloba ga je le po malem napadala. Zela in repe so tudi obilo pridelali. Sená in druge klaje niso Čehi veliko dobili; deteljo je suša skorej vso zadušila. Sadja in vina so precej in prav dobrega pridelali.

V Šlezii je bila letina za žito razun mnogoverstne klaje prav dobra. Ozimnega žita so polne žitnice nasuli; jarinega pa, posebno ječmena in ovsá, kakor tudi krompirja in drugih podzemeljskih sadežev, ki jih v ti deželi za človeški živež špogajo, so veliko več pridelali, kakor jih za svoj živež potrebujejo. Piče imajo pa tudi po malem, toraj morajo tudi živino prodajati.

V zahodni Galicii se je ozimina dobro skazala, posebno pa pšenica; sená in druge živinske klaje so toliko nakosili, da jim ni treba živine prodajati. Jarinega žita, posebno pa ječmena, razun tistih krajev, kjer jim ga je toča poklestila, kakor v Vodoviški okolici, so obilo pridelali in ž njim žitnice do verha napolnili. Nakosili so klaje pa le srednjo mero. Krompir se jim tudi ni tako obnesel kakor pred to leto; toda je prav dober, bolezni ni bilo nikjer na njem zapaziti. Zele in drugo zelenjavo so pa gosence močno postrigle, in so je le srednjo reč pridelali. Ravno tako po malem so tudi sená in druge kerme dobili, otave imajo pa bolj obilo kakor po drugih krajih. Sadja so natresli tudi na kupe.

V izhodni Galicii je bila dobra letina, posebno krompir je obrodil, da je bilo kaj.

Na Ogerskem. V budimski okolici je bila sploh lanska letina razun vina, boljša kakor predlanska. Ozimina se je večidel dobro obnesla, le sém ter tjé, kjer jo je suša pritisnila, je bila slabeja. Jarina je bila pa komaj srednja. Senó in drugo klajo je pa tudi v ti okolici suša zaterla; zato so ga komaj srednjo reč nakosili. Vinu je slana, ki je bila, preden so grojzdje brali, nastopila, močno škodovala, dobili so ga manj in tudi slabejega kakor pred to leto. Sadje se jim tudi ni po željah obneslo.

V Serbskem Banatu je bila letina srednja; ozimnega žita so v teh krajih precej pridelali, jarinega pa, zvunej turšice, ktero je suša vzela, so srednjo reč našeli, opresnine je po malem, ravno tako tudi živinske klaje, otave pa skoraj nič. Vino se tudi ni v teh krajih lansko leto obneslo; sadju, posebno češpljam, je spomladanski mraz zlo škodoval; zato pa tudi niso toliko slivovica napravili kakor druge leta.

Na Horvaškem in v Slavonii je bila letina še slabeja kot srednja; vsega tega je bila posebno huda suša

kriva. Klaje so prav malo dobili, zato morajo rep za repom prodajati. Od vseh drugih pridelkov se jim je pa vino najboljše splačalo.

V Dalmaciji so sploh z lansko letino zadovoljni, v nekterih krajih so pa vsega več pridelali, kakor za dom potrebujejo. Ozimine, to je, pšenice, ječmena in reži so Dalmatini na kupe pridelali; tudi z jarinim žitom so jako zadovoljni, prosa, turšice, sirka in zmesi i. t. d., potem krompirja, repe, sočivja in raznega sadja imajo tudi več kot srednjo mero. Tudi vina so precej pridelali, tertna bolezen ga ni tako popalila kakor druge leta. Samo okoli Kotara se jim ni terta tako skazala kakor druge leta. Oljka je bila polna in po tem takem so tudi obilo olja in prav dobrega dobili. Nakosili so tudi toliko sená, da jim ni treba živine prodajati. Za svilorejo je bila letina tako dobra, da Dalmatini si boljše železi ne morejo.

V Lombardii se je lanska letina tako-le obnesla: Pšenica je povsod rodila, posebno pa v nekterih deželah. Jarino žito je močno suša zaterla, razun milanske in vareške okolice, kjer imajo umetno napeljavno vodo na njive in travnike, da jih silne suše obvarujejo. Turšice je bilo malo. Sená in druge klaje so o prvi košnji veliko napravili, o drugi jim ga je pa suša vzela. Opresnine so v nekterih krajih na kupe pridelali; v nekterih pa skoraj nič. Vina so več pridelali kakor v letu 1856; posebno okoli Kremone so imeli kaj dobro terganje, in vino je tudi prav dobro.

V Istriški okolici je bila ozimina sploh dobra, jarina pa le v posamnih kantoni, v naj več krajih pa le srednja. Turšico je skoraj povsod suša zadržala. Opresnine so Istrijani le srednjo mero pridelali. Sená in druge živinske klaje skoraj ravno toliko. Tudi vina so več pridelali kakor pred to leto. V okolici teržaški ste se ozimina in jarina srednjo mero obnesle. Opresnine so toliko pridelali, da so je zadovoljni. Živinske klaje pa le toliko, da bodo komaj ž njo izhajali. Vina so dobili srednjo mero, sadja dovolj.

Živinozdravilske skušnje.

Med kokoši, purami in sploh domačo perutnino razsaja tudi pri nas na Krajskem tista huda bolezen, ki žival naglo umori in se zato kurja smert (Hühnertod) imenuje. Mi nismo letos imeli priložnosti, bolne živine viditi, eno cerknjeno kokoš pa smo ogledali, ki je bila v Ljubljano nalaš za to iz Kerškega poslana. Vse znamnja: črna kri, bolne jetra in vranca, možgani s černo kervijo zaliti i. t. d. so pričale, da je ta kuga čerm (ali vrančni prisad, Anthrax, Milzbrand). Čudno pa je to, da razsaja ta bolezen ob hudi zimi. Škoda, da dosihmal nismo od nobenega kraja še kaj več natančnega o tej bolezni zvedili, zlasti od okoljšin, v katerih je pocepala žival. Zato lepo prosimo svoje bravece po kmetih, naj nam pišejo: kje je ta bolezen že bila, — ktero perutnino posebno napada, — kam leti sum zavoljo začetka te bolezni? itd.

Mi pa jim povémo, da smo v „Sonntagsblätter“ brali, da kovaški mojster, gospod Anton Károly iz Debrečina, je svojo kuretnino s tem obvaroval kurje smerti, da ji je 4krat na dan dal hladne vode, v kateri se je namakalo zarujevelo železo.

Nekteri hvalijo žvepleni cvet, nekteri jerebičje seme (Vogelbeere) na vodi kuhano in to vodo z drožmi ali kravajci zmešano.

Vodnik in pa France Bilc.

Eden najzvestejših Vodnikovih prijateljev je bil France Bilc, rojen v Bistrici, umerl duhovnik v Harijah l. 1824. Pogostoma sta si dopisovala o zadevah slovnika. Ka-

kor Vodnik po Gorenskem, tako je Bilc po Notranjskem besedice nabiral in jih Vodniku pošiljal. — Govoril je Bilc razun slovenskega tudi jezik horvaški in česki. V njem je goréla iskra prave ljubezni do materinskega jezika; to je v neki pesmi pokazal, v kateri Vodnikovo smert obžaluje. Škoda, da se je zgubila ta silno lepa pesem! ¹⁾ — Da se pa sploh od tega imenitnega moža tako malo vé, je uzrok, da so njegovi spisi morebiti takemu možu v roke prišli, ki jih ni ceniti umel. Ni čuda tedaj, ako so se pozgubili. Slišim pa, da se sém ter tje pri kakem Slovencu še kak njegov spis nahaja. Prosim tedaj tukaj vse slovenske rodoljube, ki imajo morebiti kak spis mojega rajnega strica, ali ki o njem kaj več vedó, naj nam naznanijo po „Novicah.“ ²⁾ Vém, da bodo naše mile „Novice“ vse rade natisnile, kar se tiče naših slavnih mož, ker škoda, neizrečena škoda bi bila, ako bi pešica černe zemlje, ki njegovo truplo zagrinja, bi tudi zakrila njegove dela in zasluge.

V Reki.

Janez Bilc.

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Pervi pisatelj našega jezika, Primož Trubar, je bil Dolenec iz Rašice, ³⁾ blizu Turjaka. Njegovo ime, ⁴⁾ kolikor jaz vem, tamkaj ne živi v nobeni rodovini več; le pripoveduje se, da je bil Luter Martin na Rašici rojen, in sicer v sedmi številki; to je gotovo Trubar.

Dolencem gré tedaj hvala, da so začeli; potlej pa so Gorenci stopili na perste, in zadržali vse druge svoje rojake zato, ker je bilo med njimi učenih glav, posebno duhovnih, dosti več kakor med Dolenci, kar je skoraj še zmirom tako. Vračali so iz knjig vse, kar se ni slišalo nad Ljubljano, bodi si prav ali napek. Umaknilo se je obilo dobrega in lepega, kar ne rabi samo Dolenec, ampak vsi ljudje po tistih krajih, koder naš jezik še ni tako oskrunjen. Še le v poznejih dobah so začeli nekteri dolenski pisavci čutiti se, da imajo domá jezik dosti čisteji in bogateji od književne gorenščine; zatoraj so se poprijeli mnogoterih oblik, poprej do dobrega zaverženih. Dolenski govor je

¹⁾ Ta pesemca ni zgubljena, ampak pride v Vodnikovem albumu na svetlo. Častiti gosp. fajmošter Zalokar so jo izročili gosp. dr. Costa-tu.

²⁾ Tudi od te, kakor gospod fajmošter Zalokar pravijo, res bogate in velikovredne zbirke se ni nič zgubilo. Z Vodnikovim rokopisom slovnika so gosp. Metelko tudi Bilcovo nabiro slovenskih besed gosp. fajmoštru Zalokarju izročili. Prepridni ta gospod so vsako stvarco s tisto marljivostjo porabili za svoj slovensko-nemški slovník, ktera gré takim neprecenljivim zakladom našega jezika. Vse tedaj, kar je rajni gosp. Bilc nabral, je ohranjeno in pride kadaj na beli dan.

Vred.

³⁾ Jaz sem se rodil majhno uro hodá od „Rašice“, in dobro vem, kako se tamkaj govori; pa nikdar živega kersta še nisem slišal, da bi dan danes djal: „Raščica“ (morda je enkrat bilo tako?) ampak „Rašica“; tako se pravi tudi vodi, ki teče pod vasjo. Vender se pa: „šč“ na Rašici tenko in čisto izreka po vsih besedah, kjer ga hoče imeti svojstvo našega jezika; tudi vsi drugi Dolenci govoré takó; samó „keršanska“ (namesti: kerščanska) cerkev“ je prišla sém ter tje v navado, gotovo po duhovnih. Res da je sam Trubar pisal: „Raščica“; pa saj je tudi sam sebi djal: „Rastčičar!“ Menda ga je premotila etimologija. Ne morem verjeti, da bi bil pozabil, kako govori ljudstvo, ki pravi: „Raščan“ (prav za prav: Rašičan). To sem opomnil, ker ima gospod Metelko v slovnici: „Raščica“, in tudi po drugod se tako bere.

Pis.

⁴⁾ Trubar je morda svoje ime sam poneslovenil; ali pa je bil rodú preseljenega od drugod v naše kraje, ker slovenski bi se bil moral imenovati Trobar, kakor pravimo: trobenta, trobiti, trôbel (kleines blasehorn; blumenkelch) trobast (von hervorstehenden lippen) i. t. d.; ali pa morda: Trébar?

Pis.